

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВЧИТЕЛЕВІ ЛЬВІВСЬКОЇ БРАТСЬКОЇ ШКОЛИ ТЕОДОРОВІ РУЗКЕВИЧУ

Важливим документом до історії української музики XVII ст., що проливає світло на стан багатоголосого співу у львівській братській школі, є розпорядження львівських братчиків учителеві Теодорові Рузкевичу. Як слушно вважає Ярослав Ісаєвич, цей документ походить вірогідніше з кінця XVII ст.¹, а не з 1586 р., як це помилково повідомляли його публікатори в АЮЗР², оскільки цей документ зберігся в матеріалах саме кінця XVII ст., що підтверджується і його змістом: йдеться про усталений чотириголосий хор модерного зразка, що не в'яжеться з реаліями XVI ст.

Це розпорядження зобов'язувало вчителя братської школи стежити за порядком в учнівському хорі під час богослужень у церкві та визначати черговість учнів до дзвоніння. Особливо цікавими для нас є пункти 7 і 8, у яких йдеться про церковний спів, який мав бути під особливою увагою вчителя. З розпорядження випливає, що тоді при братській церкві (очевидно, Успенській) був чотириголосий хор, який складався з басиста, тенориста й альтиста (ймовірно, по одному співакові) і декількох найвищих голосів дискантістів, якими були наймолодші учні. Вчитель повинен був піклуватися про добрий стан їхніх голосів, красу звучання голосів, що потребувало відповідної навчальної підготовки. Серед голосових партій вчитель мав особливо піклуватися про основний голос, «тракт», тобто провідну вокальну партію, виконання якої мав доручати добре підготованому на «глас» і «подобен» співакові. Ужитий тут термін «тракт» має пряму аналогію з відомим терміном раннього руського багатоголосся «путь»³, тобто провідний голос середнього діапазону.

У першій публікації цього тексту було допущено помилку, оскільки публікатори не зрозуміли цього терміна й прочитали його як «ірактені» (irakteni), і наступні публікації повторювали цю помилку⁴. Коли ми готували на початку 80-х років статтю про музичне життя Галичини і Львова XVI–XVII ст. і подавали цитату з цього розпорядження,

¹ Я. Ісаєвич. Братства і українська музична культура XVI–XVIII ст. // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ 1971, с. 49–50.

² АЮЗР, т. XI, с. 69.

³ М. Бражников. Русская певческая палеография. Санкт-Петербург 2002, с. 117.

⁴ П. Козицький. *Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування*. Київ 1971, с. 30–31.

у нас виник сумнів щодо правильності тексту. Його було ще раз перевірено за оригіналом *de visu* й помилку було виправлено⁵; виявлено й інші помилки в публікації цього тексту. На жаль, деякі науковці, пишучи про цю інструкцію, вносять наше виправлення в текст, але продовжують покликатися лише на АЮЗР, не відзначаючи й не коментуючи суті виправленої помилки.

Текст цього розпорядження публікуємо за оригіналом документа, що зберігається в ЦДІАЛ, фонд Львівського братства (ф. 299), оп. 1, спр. 55, арк. 1 зв. Переклад українською мовою здійснено нами; за уточнення в перекладі висловлюємо вдячність Улянні Кришталович.

Spisek ordinansu, w którym koniecznie Pan Didaskał powinien się zachowywać pod utraceniem conditiei tego mieysca świętego

1. Napszod trzyzwość powinien zachować.
2. Druga pilność, aby tak w pospolite dni sam na kryłosie presens był, iako os[o]bliwie podczas świąt, chyba za wielką iaką okazją, gdy by sam nie mógł być, ale na swoje mieysce takowego ma postawić, aby we wszystkim przestrzegał nabożeństwa, on za się sam powinien będzie dać excuracio J. M. Panu Prowizorowi szkolnemu dla czego nie był.
3. Ordinate na zwoonnice do dzwonięcia aby ustanowił tak podczas dnjej uroczystych, iako też y dnij powszechnych, aby wcześniej za ogłoszeniem signiku pszez dzwonnika bez contradiciej szli assignowani do dzwonięcia, a który by nie był posłuszny, takowego z mniejszych skarać korbaczem, a z starszych słowy za pierwszy występек, a gdyby przesłuchał, tego drugi raz opowiedzieć J. M. P. Dozorcy, aby mieysce utracił za nieposłuszeństwo.
4. W szkole ma tego przestrzegać, aby w miłości P. P. studenci y honorifice mieszkali, iemu samemu byli obedientes, a onyż ony nią też onym powinien wszelko oddawać utsciwość, a studen[t] każdy albo wyrostek pauperowi swemu nauce, aby dawał w nagrode usługi iego; tego ma P. Didaskał koniecznie przestrzegać aby niscze nadaremnie próżnowaniem lat nie trawiły swoych y Pan Bóg nie karał za to tego, na którym to zależy iako gospodarzu aby tego przestrzegał.
5. Podczas świąt uroczystych nabożeństwa jutrznego koniecznie powinien filax ordinować, aby szkołę zamykał, y żadnych szewczyków, krawczyków do szkoły nie puszczał, tylko pauperów a chłopczyków mieyski[ch] zagrzec

⁵ Ю. Ясіновський. З історії музики західноукраїнських земель XVI–XVII ст. // *Українське музикознавство*, вип. 21. Київ 1986, с. 110.

- się, a jeżeli by który z rzemieśników był tak zuchwały, aby gwałtem do szkoły wdzierał się dla swywoli, tedy co prędzey dać do cerkwi wiedzieć J. M. P. Dozorze szkolnemu, albo któremu kolwiek z ich J. M. P. P. Braci.
6. Niszczę po wieczorniy koniecznie mają przed obrazem Panny Przczystey *Za wsich mołyszsia* co dzień odspiewać.
 7. O muzykie powinien się koniecznie postarać iako najpilniey, basista aby był z dobrym głosem a pomiernym, dyscancisty z iako naywdzięcznieyszymi głosami, tak alcista y tenorysta, a dyskancistów aby dobrze prowadował, żeby przez niedosta[te]k który z bursy⁶ nie uciekł.
 8. Podczas ten kiedy na chorze traktem⁷ spiwać będzie, aby na kryłosie takowego odznaczył, który dobrze na głas⁸ y podoben będzie spiwać umiał y przestrzegł tego, aby konfuziey nie było.
 9. Swicy aby pomiernie robił, żeby ludzie nie umykali.
 10. Mieyskie dzieci podczas kazania aby stali ordine przeciwko cathedry, a w szkole aby szedzy się dzieci od Pana Boga naukie zaczynali wprzód modlitwy odprawialy, potym do nauki, do tego do służenia swicami od cerkwi naznacza koniecznie.
 11. W lecie pauperowie mają do godziny w noc z wierszami chodzić, a po godzinie w noc aby koniecznie cwintar był zamknięty y który by po godzinie w noc przyszedł, takiego karać, a z wyrostków któryby zabawił się, tego dać nad clave J. M. P. Prowiziriwi. Zimię czasie zasię mają czas do trzeciej godziny w noc, a po trzecij godzinie ma być cwyntar zamknięty koniecznie.

W których punktach że się ma in toto zachować rękę własną moją podpisuję się.

Theodor Ruzkiewicz⁹
Dydaskał lwowski,
m.p.

⁶ Вираз «z bursy» в АЮЗР не прочитаний.

⁷ В АЮЗР та Козицького це слово прочитано помилково – «iracteni».

⁸ В АЮЗР помилка – надруковано глас.

⁹ В АЮЗР та Козицького помилково прочитано «Rurkiewicz».

Список розпоряджень, яких обов'язково пан учитель повинен дотримуватися, щоб не втратити святого місця

1. Насамперед повинен дотримуватися тверезости.
2. Друга засторога, щоб у звичайні дні на крилосі сам присутнім був, особливо під час свят, хіба за яким великим випадком не зміг сам бути, то на своє місце такого має поставити, щоб у всьому дотримував богослужень, натомість він сам повинен буде пояснити й[ого] м[илості] панові провізоріві, чому не був.
3. Щоби встановив порядок на дзвіниці до дзвонення, як під час днів урочистих, так теж у дні загальні, щоб наперед за оголошенням через дзвонаря без суперечок ішли призначені до дзвонення, а який не був послушний, такого з молодших покарати корбачем, а зі старших — за першу провину словами, а якщо не послухає, то на другий раз розповісти й[ого] м[илості] п[анові] наглядачеві, щоб позбавити його місця за непослух.
4. У школі має пильнувати, щоб пани студенти жили в любові й гідно, йому самому були покірні, а він повинен їм завжди виказувати поштивість, а кожен студент або підліток за науку своєму павперові щоб давав у нагороду свої послуги; того пан має обов'язково дотримуватися, щоб ніхто надаремно не марнував своїх літ на лінощі і Господь Бог не карав через те того, котрий як господар повинен про це подбати.
5. Під час свят урочистих утрені дядько повинен обов'язково розпорядитися, аби замикали школу, жодних шевчиків, кравчиків до школи не пускати, лише павперів і хлопчаків міських погрітися, а якби хтось із ремісників був таким зухвалим, щоб силою свавільно вдерся до школи, то якнайшвидше дати до церкви знати й[ого] м[илості] п[анові] шкільному наглядачеві або котромусь з і[x] м[илостей] п[анів] братів.
6. Жебраки по вечірні обов'язково мають співати щодня перед образом Пречистої Діви За всіх молишся.
7. Про музику повинен обов'язково подбати найпильніше, щоб басист був із добрим і помірним голосом, дискантисти з якнайкращими голосами, також альтист і тенорист, а дискантистів щоб добре перевірив, аби через нестатки хтось із бурси не втік.
8. Під час того, коли на хорі співатимуть трактом, щоб на крилосі такого відзначив, який добре на глас і подобен умітиме співати, і дбав про те, щоб не було конфузу.

9. Свічки щоб помірні робив, аби люди не крали.
10. Міські діти під час проповіді щоб стояли в порядку навпроти казальниці, а йдучи до школи, щоб діти починали науку від молитви до Господа Бога: наперед відправляли молитву, потім до науки, до тої служби конче мусять іти зі свічками від церкви.
11. Влітку павпери мають до години вночі з віршами ходити, а після години ночі щоб цвинтар обов'язково був замкнений, і хто би прийшов після години ночі, такого карати, а з підлітків хто б затримався, того дати й[ого] м[илості] п[анові] провізорові під замок. Взимку мають час до третьої години ночі, а після третьої години має бути цвинтар обов'язково замкнений.

А що цих пунктів мають дотримуватися цілковито, підписуюся моєю власною рукою.

Теодор Рузкевич, львівський учитель, р[укою] в[ласною].

Переклав і підготував до друку Юрій Ясіновський